

Hər qulun cahanda bir pənahı var,
Hər ehli - halın bir qiblegahı var,
Hər kəsin bir eşqi, bir Allahı var,
Mənim Tanrımlı gözəllikdir, sevgidir.

Gözəlliyi, Tanrıni özüne ümid, pənah yeri seçən, bütün gözəlliklərdən zövq alaraq yaradan fəlsəfi düşüncələr şairin ucałlığı səsi həqiqət axtarışında olan bir mütəfəkkirin səsi idi. Dünyanı gözəlliyə qərət etmək, mühərribələrə son qoymaq, iblisləri qəlbəldən çıxarmaq kimi bir amal uğurunda yarış-yaradan şair zaman ilə üz-üzə dayanaraq həqiqi gözəllik axtarışında idi. Dünyanı, bəşəriyyəti xilas edəcək məfhumun dəyərini fəlsəfi dünyasında özünəməxsus bir tərzdə nəzmə çəkir. Filosof şair, böyük dramaturq Hüseyin Cavid dünyasından ədəbi mühitə hopan misralar onun böyük dünyanın hakim olduğu düşüncələrin parlaq nümunəsi kimi poeziyamıza yol açmışdır. Zamanın müasiri olan Hüseyin Cavid sonralar elə bütün nəsillərin müasirinə çevrildi, klassik sənətkar kimi Azərbaycan ədəbiyyatına, fəlsəfi fikir dünyamıza möhrünü vurdu.

Ürək dolubdu nedən, sanki qan piyaləsidir,
Tapıbdır əksini qəlbimdə belkə hali-vətən?
Zəmane ötsə də möhnətli, qanlı qəlbimdən,
Əminəm, heç də silinməz bu ibtizali-vətən.
- deyən şairin əzəmetli səsi, dünyası vətən kimi böyük və müqəddəs bir məfhumun qəlbində əksini tapdığını ifadə edir.

HƏMİŞƏ ÖZ İRADƏSİ İLƏ YAŞAMIŞ, ÖZ İRADƏSİNƏ, MİLLƏTİNƏ SADIQ OLMUŞDUR

Azərbaycan ədəbiyyatı tarixində romantizm ədəbi cəreyanın en qüdretli sənətkarlarından biri olan Hüseyin Cavid vətənin taleyi ilə qəlbinin həməhəngliyini nəzmə çəkdiyi misralarda şair vətənpərvər ruhunu ortaya qoyur. Hüseyin Cavid XX əsrə Azərbaycan ədəbiyyatının, mədəniyyətinin inkişaf etməsində misilsiz xidmətlər göstərmişdir. Hüseyin Cavid Azərbaycan xalqını, onun mədəniyyətini, ədəbiyyatını, elmini yüksəklərə qaldıran böyük şəxsiyyətlərdən biridir. Hüseyin Cavidin yaratdığı əsərlər Azərbaycan xalqının milli sərvətidir. Onlar bu gün üçün, gələcək nəsillər üçün dərslik kitarıb. Hüseyin Cavidin bütün yaradıcılığı, bütün fealiyyəti Azərbaycan xalqımızın mədəniyyətini yüksəklərə qaldırmışdan, xalqımızı azad, müstəqil xalq etməkdan ibarət olubdur. Onun bütün yaradıcılığı Azərbaycan xalqının milli azadlığı, müstəqilliyyətə çağırıbdir. O, həmisi öz iradəsi ilə yaşamış, öz iradəsinə, millətinə sadıq olmuşdur, millətini, xalqını həddindən artıq sevmiş və millətinə həddindən artıq xidmət edən bir insan olmuşdur". Bu fikirləri Ümummilli Lider Heydər Əliyev Azərbaycan ədəbiyyatı tarixində xüsusi mövqeyi olan qüdretli söz ustalarından biri olan Hüseyin Cavid haqqında bildirmişdir.

Fəlsəfi müdrikiyin və bədii kamilliyyin ahəngdar vəhdəti dolğun təcəssüm etdirən Hüseyin Cavid yaradıcılığı ilə Azərbaycan ədəbiyyatı tarixinə işqli səhifələr yazıb. O, bütün ədəbi fealiyyəti boyu həqiqəti, insanpərvərliyi və gözəlliyi terənnüm edib. Şərqi poeziyə fikri zəminində yüksələn və dünyaya romantizm ənənələrindən uğurla bəhrələnən filosof - şair Azərbaycan poeziyasında fəlsəfi lirikanın dəyərli nümunələrini meydana getirib. Azərbaycan xalqının XX əsrə yətiridi en böyük şəxsiyyətlərdən olan filosof - şair və istedadlı dramaturq Hüseyin Cavid ictimai fikir tarixində böyük rol oynamışdır. Hələ sağlığında öz orijinal sənət yolu ilə milli ədəbi-ictimai fikrin diqqətini yaradıcılığına cəlb etmiş Hüseyin Cavid ırsı günahsız yere repressiya qurbanı olduqdan sonra, bir müddət yasaq edilən də, əsl vətənpərvər ziyalılarının xatirindən bir an da çıxmamış, yeri gəldikcə, şifahi şəkildə olsa da, təbliğ edilmişdir. Bütün böyük klassiklər kimi, Hüseyin Cavid də zamanın sınağından alnıcıq çıxaraq, layiq olduğu bəraəti almışdır.

MİLLİ RUHUN DİRÇƏLİŞİ VƏ AZƏRBAYCANÇILIQ MƏFKURƏSİNİN TƏNTƏNƏSİ

Xalqımızın bir çox klassik sənətkarı kimi, Hüseyin Cavid ırsının və sənətkar şəxsiyyətinin əsl qiymətini sözün-sənətin böyük bılıcısı və hamisi Azərbaycan xalqının böyük Oğlu, Ümummilli Lider Heydər Əliyev vermiş, onun istəri cismən, istərsə də mənən vətəninə və xalqına qaytarılmasında müstəsna rol oynamışdır. Azərbaycan xalqının Ümummilli Lider Heydər Əliyevin şəxsi təşəbbüsü ilə Hüseyin Cavidin nəşinin hələ 1982-ci ilde Uzaq Sibirdən vətəninə getirilmesi və Naxçıvanda məzəri üzərində möhtəşəm məqbərənin ucałılmasında milli ruhun dirçəlişi və azərbaycançılıq məfkurəsinin təntənəsi baxımından, müstəsna əhəmiyyətə malik misilsiz bir hadisədir. Ulu Önder Heydər Əliyev deyirdi: "Tarix hər şeyin öz yerinə qoydu. Hüseyin Cavidin cənəzəsi də Sibirdən öz vətəninə getirildi, onun adı da yüksəldi".

Ümummilli Lider Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə Hüseyin Cavidin cənəzəsinin qalıqlarının Azərbaycana - şairin doğma yurdu Naxçıvana getirilmesi Sovet məkanında yaşıdığı-

Hüseyin Cavidin fəlsəfi dünyası

miz illərdə, həqiqətən də, böyük maraq doğurmuşdu. Milli mədəniyyətimizin hərəkəfli inkişafına, yüksəlişinə daim təkan verən Ulu Önder Heydər Əliyev hələ Azərbaycan KP MK-nin Birinci Katibi vezifəsində çalışarkən, 1981-ci ilde Hüseyin Cavidin analan olmasının 100 illiyi haqqında qərar qəbul etmiş, bu qərardan sonra - 1982-ci il oktyabrin 3-də Naxçıvana səfəri zamanı Cavidin cənəzəsinin qalıqlarının Uzaq Sibirdən tapılıb getirilmesinə xeyir-dua vermişdir. 1982-ci il oktyabrin 12-də Naxçıvan Vilayət Partiya Komitəsi Hüseyin Cavidin məzarının tapılması, cənəzəsinin qalıqlarının Azərbaycana getirilmesi ilə bağlı tarixi bir qərar qəbul etmiş və bu qərarın icrası rusiyalı həmkarlarının köməyindən istifadə edərək şairin məşəqqətli ömrə yolu tədqiq edərək, Cavid haqqında Uzaq Sibirdə saxlanılan sənədlərin əldə olunmasına nail olan Naxçıvan Vilayət Partiya Komitəsinin katibi Həmid Cəfərova həvələ olunmuşdu. Cavidin cənəzəsinin qalıqları onilliklərdən sonra uzaq və buzlu Sibirdən əlçatmadır yerlərində doğma yurdu Naxçıvana getirildi.

AZƏRBAYCANDA POETİK TEATRIN BANİSİ

Böyük dramaturqun doğum günündə onun keçdiyi ömrə yolu bir daha vərəqleyir. Böyük dramaturq Hüseyin Cavid 1882-ci ilde oktyabrin 24-də Naxçıvanda ruhani ailesində dünyaya göz açıb. İbtidai təhsilini Naxçıvanda molla məktəbində, orta təhsilini isə M.T.Sidqinin "Məktəbi-təriyə" adlı yeni üsullu məktəbində almışdır. 1899-1903-cü illərdə Cənubi Azərbaycanda olmuş, Tebrizin "Talibiyə" mədrəsəsində təhsilini davam etdirmişdir. İstanbul Universitetinin ədəbiyyat şöbəsini bitirmiş, Naxçıvanda, sonra isə Gəncə və Tiflisdə, 1915-ci ildən isə Bakıda müəllimlik etmişdir. Hüseyin Cavid klassik Azərbaycan ədəbiyyatının en yaxşı ənənələrini inkişaf etdirən sənətkarlardandır. O, XX əsr Azərbaycan mütəraqqi romantizminin banilərindən biri olmuşdur. Hüseyin Cavid sənəti janr və forma cəhətdən zəngindir. O, lirik şeirlərin, lirik-epik, epik poemaların, Azərbaycan ədəbiyyatında ilk mənəzum faciə və dramaların müəllifidir. "Keçmiş günlər" adlı ilk şeir kitabı 1913-cü ildə çap olunmuşdur.

Hüseyin Cavid daha çox dramaturq kimi tanınmışdır. Onun fəlsəfi və tarixi faciələri, aile-məsişət dramları üslub və yazı ədəsi forma yeniliyi baxımından, Azərbaycan dramaturgiyasında yeni bir mərhələ yaratmışdır. Kimi, milli teatr mədəniyyətinin inkişafına da qüvvətli təsir göstərmiş, "Cavid teatrı" kimi səciyyələndirilmişdir. Professor Cəfər Cəfərov yazır: "Şair və teatr özü-özlüyündə bir problemdir ki, səhnə sənətinə yeni keyfiyyət getirir. Azərbaycanda poetik teatrın banisi Caviddir. ...Cavid yaradıcılığı teatrla üzvi surətdə bağlıdır və Cavidin şübhəsiz, öz teatrı vardır. Cavid teatrsız, teatrı Cavidən düşünmək olmaz". Dramaturgiyasında dövrün

ümumbeşeri, böyük ictimai-siyasi və mədəni əhəmiyyətə malik problemləri əksini tapmışdır.

Azərbaycan ədəbiyyatında ilk mənəzum faciə olan "Şeyx Sənan" (1914) əsərində xalqları bir-birinə qovuşdurmaq üçün ümumbeşeri din ideyasını ortaya atmışdır. Hüseyin Cavid bu dövrdə tədrīcən "haqq verilmir, alınır" ideyasına gelib çıxmışdır. Yaradıcılığında mühüm yer tutan "İblis" (1918) mənəzum faciəsində dövrün bütün mürtece qüvvələri - "insan insana qurddur" fəlsəfəsinin tərefdarları, "iyirminci əsrin mədəni vəhşiləri" olan dairələri İblis surətində ümumiləşdirilmiş və işğalçı mühərribələrə lənet yağıdırılmışdır.

DİLİNİN İMLASINI DƏYİŞDİRMƏK BELƏ BÖYÜK CƏSARƏT

TƏLƏB EDİRDİ

1926-ci ildə müalicə üçün Almaniya gedən və 7 ay Berlində yaşayan Hüseyin Cavid oradan ziyalıların mənəvi iztirablarını əks etdirən bir sıra siyasi-lirik və lirik-epik şeirlər qaydır. Öten əsrin 20-30-cu illərində Hüseyin Cavid bir sıra tarixi dramalar yazmışdır. "Peyğəmber" (1922) və "Topal Teymur" (1925) əsərlərindən sonra yazdığı "Səyavuş" (1933), "Xəyyam" (1935) tarixi dramları Hüseyin Cavidin tarixi və tarixi şəxsiyyətlərə baxışında ciddi dönüşən oldu.

Yazıcılarından bir beş yazırı: "Həyat həqiqəti ilə arzu və xəyal arasındakı ziddiyət onun dram əsərlərinin hərəkətərəci qüvvəsidir. Buna görə də H.Cavid müstəsna hadisə, müstəsna hərəketlər, müstəsna xarakter, müstəsna fabulalar yaradır. H.Cavid orijinal təbiətə malik bir şair idi. Onun bir misrasını silmək, başqa bir misra ilə əvəz etmək mümkün deyildi, hətta dilinin imlasını dəyişdirmək belə böyük cəsəret tələb edirdi".

Böyük sənətkarın yaradıcılıq ərisinə və şəxsiyyətinə hər zaman diqqət olmuşdur. Ümummilli Lider Heydər Əliyevin "Hüseyin Cavidin 120 illik yubileyi haqqında" imzaladığı Sərəncamdan bir gün sonra 2002-ci il 24 oktyabrdə, yeni Hüseyin Cavidin 120 illik yubileyi günündə şairin Ev Muzeyi açıldı. Bu gün Azərbaycan Prezidenti Cənab İlham Əliyev Ulu Önder Heydər Əliyevin siyasetini uğurla davam etdirir. Azərbaycan Prezidentinin Sərəncamına əsasən, böyük sənətkarın əsərləri latin qrafikasında çap olunub. Hüseyin Cavidin 130 və 135 illik yubileylerinin keçirilməsi haqqında dövlət başçısı sərəncamlar imzalılmışdır.

Görülən işlərin davam olaraq, Cənab Prezident 24 sentyabr 2022-ci il tarixində Hüseyin Cavidin 140 illiyinin qeyd edilməsi ilə bağlı Sərəncam imzaladı. Bu sənəd Cavid yaradıcılığına ayrılan daha bir diqqətdir.

Hüseyin Cavid son dərəcə dərin məzmunlu yaradıcılığı ilə çoxəşrlik. Azərbaycan ədəbiyyatı xəzinəsinə tarixi-mədəni dəyərlər bəxş etmiş qüdrətli söz sənətkarıdır. O, Şərqi zəngin fəlsəfi-poetik ərisi zəminində yüksələrək və dünya romantizm ənənələrindən uğurla bəhrələnərək, Azərbaycan xalqının ədəbi-bədii fikir salnaməsinə parlaq səhifələr yazmışdır. Mütəfəkkir sənətkarın neçə-neçə oxucu və tamaşaçı nəslinin estetik zövqünü müəyyənəşdirən əsərləri bu gün də öz monumentallığını və yüksək təsir gücünü qorumaqdadır. Böyük dramaturq Hüseyin Cavid "Şeyx Sənan" faciəsində yaratdığı dramatik munaqışa vəsaitilə insanın həqiqət axtarışında olaraq, onun hissələrinin alliliyini yüksəltmək seydləri ilə ucalı biləcəyinin mümkünüyüni isbat etmişdir. Hüseyin Cavid də, məhə belə ali dəyərlərin axtarışında olaraq, əbədiliyini qazanmışdır.

Əgər sual edələr - Cavidin xəyalı nədir?
Deyin həqiqəti, ancaq olub maali-vətən.

Zümrüd BAYRAMOVA